

Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi

Hatice Başkale*

Öz

Nicel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve güç analizi sayısal göstergelerle kanıtlanmaktadır. Ancak nitel araştırmalarda bunu kanıtlayacak sayısal veriler olmadığı için geçerlik, güvenirlik ve güç analizi yapmak zordur. Bu nedenle bu derlemenin amacı nitel çalışmalarda geçerlik-güvenirliğin nasıl sağlanacağı ve güç analizi ile örneklem büyüklüğünün nasıl belirleneceğini göstermektir.

Nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlik nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınır. Nitel araştırmacının bulgularının “inanırlığını” artırmak için kullanabileceği bir dizi strateji mevcuttur. Guba ve Lincoln nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlikten ziyade inandırıcılık (trustworthiness) olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Guba ve Lincoln inandırıcılık için ölçütleri inanırlılık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır. Nitel güç analizi ise yeterli örneklemle konunun etkili bir şekilde ortaya konmasını gösterir.

Sonuçların inandırıcılığı bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Nitel araştırmacıların çalışmalarının inandırıcılığını göstermek için gereken önlemleri alması ve araştırma sürecini ve verileri açık ve ayrıntılı bir biçimde tanımlaması, yeterli büyüklükte örneklem seçimi yapması önemlidir. Bu derlemenin araştırmacıların karar verme süreçlerini ve diğer araştırmacıların nitel çalışmayı değerlendirmelerini kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nitel Çalışma, Geçerlik, Güvenirlik, Güç Analizi, Örneklem Büyüklüğü.

Abstract

Determination of Validity, Reliability and Sample Size in Qualitative Studies

How to ensure the validity and reliability issues in research with increasing evidence-based studies began to show up. Validity, reliability and power analysis in quantitative studies were demonstrated by numerical indicators. However, in qualitative studies there is not quantitative data to prove it and it is difficult to prove validity, reliability and power analysis. Therefore, the aim of this review is to show how to ensure the validity and reliability in qualitative studies and how to determine the sample size with power analysis.

Reliability and validity in qualitative research is considered to be different from the quantitative study. There are number of strategies that qualitative researchers can be used to increase credibility of findings. Guba and Lincoln pointed out that trustworthiness should be in qualitative research rather than the validity and reliability. Guba and Lincoln collected trustworthiness criteria under four main headings such as credibility, dependability, confirmability and transferability. The qualitative power analysis shows to put forward an effective of the subject with enough sample size.

The credibility of the results is considered to be one of the most significant scientific researches. To take all measures necessary to demonstrate the credibility of the work of researchers and qualitative research process and data in a clear and detailed description of a form, make enough sample size selection is important. It is expected that this review will facilitate the decision-making processes of researchers and evaluate qualitative study.

Key Words: Qualitative Study, Validity, Reliability, Power Analysis, Sample Size.

Geliş tarihi:08.05.2015 **Kabul tarihi: 01.01.2016**

Son yıllarda yapılan hemşirelik araştırmaları kanıta dayalı uygulamalara odaklanmıştır. Kanıta dayalı çalışmaların artmasıyla birlikte araştırmalarda geçerlik ve güvenirliğin nasıl sağlanacağı konuları gündeme gelmeye başlamıştır (Streubert ve Carpenter, 2011). Nitel çalışmalar da sağlık ve hemşirelik alanlarında sıkça kullanılmaya başlayan bir araştırma yöntemidir (Jayasekara, 2012; Mays ve Pope, 2000) ve hastaların gereksinimlerini, tercihlerini ve motivasyonlarını belirlemek amacıyla kanıta dayalı uygulamalar için faydalıdır (Houser, 2015).

Nicel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve güç analizi sayısal göstergelerle kanıtlanmaktadır. Ancak nitel araştırmalarda bunu kanıtlayacak sayısal veriler olmadığı için geçerlik, güvenirlik ve güç analizi yapmak ve örneklem büyüklüğüne karar vermek zordur. Bu nedenle bu derlemenin amacı nitel çalışmalarda geçerlik-güvenirliğin nasıl sağlanacağı, gücünün ve örneklem büyüklüğünün nasıl belirleneceğini göstermektir.

Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik

Sonuçların inandırıcılığı, bilimsel araştırmanın en önemli ölçütlerinden biri olarak kabul edilir. Geçerlik ve güvenirlik bu açıdan araştırmalarda en yaygın kullanılan iki ölçüttür. Nicel çalışmalarda araştırmacının kullanılan veri toplama araçlarının ve araştırma deseninin geçerliliğini ve güvenirliğini çok dikkatli test etmesi ve sonuçları okuyuculara rapor etmesi beklenir. Nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlik nicel çalışmalardan farklı olarak ele alınır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Nicel araştırmalarda kullanılan geçerlik ve güvenirlik ifadelerinin yerine nitel araştırmalarda inanırlılık, sonuçların doğruluğu ve araştırmacının yetkinliği gibi ifadelerden bahsetmek daha doğru olur (Krefting, 1991). Guba ve Lincoln nitel araştırmalarda geçerlik-güvenirlikten ziyade inandırıcılık (trustworthiness) olması gerektiğine dikkat çekmiş ve bazı kriterler belirlemiştir (Houser, 2015; Merriam, 2013; Whittemore, Chase ve Mandle, 2001). Bu kriterler altın standart olarak literatürde yer almıştır. Guba ve Lincoln (1982) inandırıcılık için kriterleri inanırlılık, güvenilebilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik olmak üzere dört ana başlık altında toplamıştır (Tablo 1). Bir araştırmada bulguların doğruluğunu kontrol etmek için bu stratejilerin bir ya da daha fazlasının belirtilmesi önerilmektedir (Creswell, 2003).

İnanırlılık (credibility)

İnanırlılığı artırmak için pek çok yöntem vardır. Bunlar uzun süreli etkileşim (prolonged involvement), katılımcı teyidi (member checking) ve uzman incelemesi (peer debriefing)dir (Holloway ve Wheeler, 1996).

Uzun süreli etkileşim (prolonged engagement)

Nitel bir çalışmada inanırlılığı sağlamanın en iyi yolu uzun süreli etkileşimdir (prolonged engagement). Çalışmanın yapıldığı ortamda bulunmak araştırmacının önyargılarını kontrol etmesine yardımcı olur. Bu süreçte veri toplamak için yeterli zamanın ayrılması araştırmacının çalışma yapılan grubun kültürünü, dilini ya da görüşlerini anlaması için derinlemesine anlayış geliştirmesini sağlar.

**Yard. Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi Denizli Sağlık Yüksekokulu Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD Kınıklı-DENİZLİ, Tel: 0.258.2964330, E- mail: hbaskale@pau.edu.tr

Tablo 1. Nitel Araştırmaların İnandırıcılığı İçin Kullanılan Yöntemler

Faktör	Nitel versiyon	Yöntemler
İç geçerlik	İnanılrlık: Sonuçlar inandırıcı mı?	Uzun süreli etkileşim Araştırmacı önyargılarını azaltma Katılımcı teyidi Üçgenleme
Dış geçerlik	Aktarılabirlik: Sonuçlar diğer kişi ve durumlara aktarılabir mi?	Amaçlı örneklem Dahil etme/dışlama kriterleri Ortamın ayrıntılı tanıtımı Katılımcıların ayrıntılı tanıtımı
Güvenirlik	Güvenilebilirlik: Çalışma benzer koşullarda benzer katılımcılarla tekrarlandığında sonuçlar benzer mi?	Denetleme yolu Literatür Araştırma yöntemlerinin ayrıntılı tanıtımı Üçgenleme Başka bir araştırmacının süreç ve sonuçları incelemesi
Objektiflik	Onaylanabilirlik: Önyargılar azaltılarak objektiflik artırıldı mı?	Araştırmacı önyargılarını azaltma Üçgenleme

Sürekli aynı ortamda bulunma aynı zamanda karşılıklı güvene dayalı ve dostça bir ilişkinin kurulmasını, doğru ve eksiksiz yanıtlar alınmasını sağlar (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011).

Bu sayede araştırmacılar katılımcıların yaşadıklarını daha iyi anlayabilirler (Holloway ve Wheeler, 1996). Görüşülen kişiler genellikle görüşmenin başında araştırmacı etkisine daha açıktırlar. Görüşme süresi ilerledikçe geçen zaman içinde bir güven ortamı oluşur ve görüşülen kişi verdiği yanıtlarda daha samimi olabilir. Bu nedenle uzun süren görüşmelerde toplanan verilerin geçerliği daha yüksektir. Benzer biçimde aynı bireyden birden fazla görüşme yoluyla toplanan veriler de gerçeği yansıtmaya bakımdan daha güçlü olacaktır. Tüm bu nedenlerle araştırmacı ile veri kaynağı arasında oluşturulan etkileşimin mümkün olan durumlarda geniş bir zamana yayılması araştırma verilerinin inandırıcılığını artıracaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Katılımcı Teyidi (member checking)

Nitel araştırma güçlü veri toplama yöntemlerine sahiptir ve zengin sonuçlara ulaşmada araştırmacıya önemli araçlar sağlar. Ancak bu süreçte araştırmacının toplanan verilerden farklı sonuçlara ulaşması olasılığı vardır. Bu durum araştırmacının sahip olabileceği bazı öznel varsayımlardan kaynaklanabileceği gibi verileri yanlış anlamasından da kaynaklanabilir. Her iki durumda da veri kaynakları ile oluşturulacak bir teyit mekanizması, ulaşılan sonuçların gerçeği temsil etmede ne derece yeterli olduğunu anlamada yardımcı olabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Katılımcılara çalışma bulgularının kendi düşüncelerini doğru yansıtmayı yansıtmadığını sormaya katılımcı teyidi (member checking) denmektedir. Bu strateji verilerin sağlandığı ya da görüşülen kişilerden bazılarında ulaşılmaması ve ortaya çıkmaya başlayan bulgular hakkında geri bildirim istenmesini öngörür. Katılımcı teyidini kullanan araştırmacılar çalışmaya alınan katılımcılara yorumların ve sonuçların doğruluğunu sormak için çalışma sonuçlarını okuturlar. Katılımcı teyidi her bir katılımcıyla ikişer kere görüşülmesini gerektirir. Birincisi veri toplamak için, ikinci görüşme sonuçların doğruluğunu ve bütünlüğünü kontrol ettirmek için olmaktadır. Ancak bu yöntemle ilgili dikkat edilmesi gereken bir konu bulunmaktadır. Bu yöntem bulguların doğruluğunu ve tutarlılığını desteklediği gibi katılımcı teyidine aşırı güvenme araştırma bulgularının önemini tehlikeye düşürebilir (Holloway ve Wheeler, 1996; Houser, 2015; Merriam, 2013; Streubert ve Carpenter, 2011). Katılımcı ya da katılımcılar sonuçların yayınlanmasını istemiyorsa bireysel önyargıları oluşabilir. Bu nedenle araştırmacılar bu konuda dikkatli olmalıdır. Erlandson, Harris, Skipper ve Allen (1993) katılımcı teyidinin çeşitli biçimlerde gerçekleştirilebileceğini belirtmektedirler:

- Veri toplamanın hemen sonunda araştırmacı topladığı verileri özetleyebilir ve katılımcıdan bunların doğruluğuna ilişkin düşüncelerini belirtmesini isteyebilir. Ayrıca katılımcılar eklemek istedikleri algılar ya da deneyimler var ise bunları da bu yolla ekleme fırsatı bulmuş olurlar.
- Araştırmacı topladığı verileri daha geniş bir zamanda düzenler, ilk analizleri yapar ve veriden çıkardığı anlamları bir rapor halinde katılımcılara gönderir. Katılımcılar bu raporu okuyarak verilerin tamlığını, analizlerin kendi gerçekliklerini yansıtmadaki yeterliğini ve sonuçların kendi algılarına ve yaşantılarına ilişkin olup olmadığını değerlendirerek araştırmacıya yazılı olarak düşüncelerini belirtirler.
- Araştırmacı yazılı rapor gönderme yerine katılımcılarla bireysel ya da grup olarak bir 'teyit toplantısı' yapar. Bu toplantıda ulaştığı sonuçları, veriden çıkardığı anlamları ve kendi yorumlarını katılımcılarla paylaşır ve bunların geçerliğine ilişkin değerlendirme yapmalarını ister. Sonuçların tamlığını ve doğruluğunu teyit etme yanında bu tür toplantılarda yeni verilerin ortaya konması ve ulaşılan sonuçların ayrıntılı hale getirilmesi ve derinleştirilmesi de mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Uzman İncelemesi (peer debriefing)

Yetersiz sonuçları ele alma, kapalı yanıtlara dayalı temalar, verileri yanlış yorumlama gibi hatalar nitel çalışmanın inandırıcılığını tehlikeye düşürür. Araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, yapılan araştırmayı çeşitli boyutlarıyla incelemesinin istenmesi inandırıcılık konusunda alınabilecek önlemlerden bir diğeridir. Bu yöntem uzman incelemesi (peer debriefing) olarak adlandırılmaktadır (Creswell, 2003). Bu incelemede uzman, araştırmanın deseninden toplanan verilere, bunların analizine ve sonuçların yazımına kadar olan süreçlere eleştirel bir gözle

bakar ve araştırmacıya geri bildirimde bulunur. Çalışma katılımcılarıyla az teması olan ve yorumlar hakkında yeterli yargılamayı yapabilecek, çalışma yöntemini bilen bağımsız bir araştırmacı/meslektaş uzman incelemesi için alınabilir (Holloway ve Wheeler, 1996; Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011).

Güvenilebilirlik (dependability)

Üçgenleme (triangulation)

Bir çalışmanın iç geçerliğini artırmada belki de en çok bilinen ve uygulanan strateji üçgenleme tekniğidir. Burada sorulacak soru “Bu sonuçlar ne kadar inandırıcı?” ve “Aynı ya da benzer örneklemler çalışmalarda bulgular tekrarlanabilir mi?” olmalıdır. Üçgenleme iki ya da daha fazla veri toplama yönteminin (örneğin, görüşmeler ve gözlemler) ya da iki ya da daha fazla veri kaynağının (örneğin, farklı grup üyeleriyle bireysel görüşmeler) sonuçlarının karşılaştırılmasıdır. Bu şekilde yöntemlerden birinin zayıf yönleri diğer yöntemin güçlü yönleriyle telafi edilebilir (Mays ve Pope, 2000; Streubert ve Carpenter, 2011). Üçgenlemede her majör sonucu desteklemek için en az üç bilgi kaynağı kullanılmalıdır. Denzin (1978) dört üçgenleme türü önermiştir:

- Veri kaynaklı üçgenleme: Çalışmada çok çeşitli veri kaynaklarının kullanılmasıdır. Örneğin, aynı konuda farklı kişilerle görüşmeler yapmak (kanser hastalarıyla iletişim ile ilgili konuda hasta, hemşire ve doktorla görüşmelerin yapılması gibi).
- Araştırmacı üçgenleme: Verilerin toplanması, analizi ve yorumlanmasında birden fazla araştırmacının yer alması.
- Teori üçgenleme: Diğer araştırmacılar ya da basılı literatür kullanılarak çeşitli görüşlerin elde edilmesi. Diğer üç tarza göre nitel araştırmalarda daha az görülen bir üçgenleme türüdür.
- Yöntem üçgenleme: Pek çok veri toplama yöntemini kullanmayı gerektirir (ör: görüşmeler, gözlemler ve doküman incelemesi gibi) (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011).

Üçgenleme yöntemlerinin güçlü yönleri bulunduğu gibi zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bunlar Tablo 2’de verilmiştir (Streubert ve Carpenter, 2011).

Tablo 2. Dört Üçgenleme Tipinin Güçlü ve Zayıf Yönleri

Üçgenleme tipi	Güçlü yönleri	Zayıf yönleri
Veri kaynaklı üçgenleme	Kapsamlı veri Benzer ve farklı verilerin bulunması Araştırma verilerinin güvenilirliğinin artması Olayın/fenomenin yaratıcı ve yenilikçi yönünün ortaya çıkması	Çok miktarda veri nedeniyle yanlış yorumlama Çok fazla veriyle baş etmede zorluk Nicel sonuçlarda nitel verileri yerleştirmek
Araştırmacı üçgenleme	Birden fazla araştırmacının birden fazla yöntem hakkında uzman olması	Araştırmacı önyargıları Görüşmeler sırasında karmaşıklığa yol açması Araştırmacının önyargıları nedeniyle uyumsuzluk
Yöntem üçgenleme	Araştırma sorusunu anlamaya yardımcı olan farklı türde bilgiye maruz kalma	Çok yöntemli araştırmalar pahalıdır Anlatımsal ve sayısal verileri karıştırmada zorluk
Teori üçgenleme	Bulguların kapsamlı analizi	Teorik çerçeve nedeniyle çakışmaların olması karışıklığa yol açar Üçgenleme yöntemlerinin neden kullanıldığını anlamama

Üçgenleme veri toplamada farklı yöntem ve yaklaşımların kullanılmasını sağlar. Örneğin, araştırmacı hem gözlem yapıp hem de katılımcılarla görüşme yapabilir, ya da hem nitel hem de nicel yöntemleri kullanabilir. Bir yöntemden elde edilen veriler diğer yöntemden elde edilenlerle karşılaştırılabilir (Holloway ve Wheeler, 1996; Mays ve Pope, 2000). Aynı çalışmada hem nitel hem de nicel yöntemleri kullanmak tamamlayıcı bulgulara ulaşmayı ve araştırma sonuçlarını güçlendirmeyi sağlar. Üçgenleme kullanan araştırmacıların dikkat etmesi gereken; bu yöntemi neden kullandıklarını ve çalışmayı nasıl güçlendirdiğini belirtmesidir (Thurmond, 2001). Şekil 1’de üçgenleme için örnek verilmiştir.

Araştırmacı hemşirelik öğrencilerinin pasif ötenazi hakkındaki tutumlarını incelemek istemektedir. Bu çalışmada araştırmacı hem nitel hem de nicel yöntemleri, dolaylı olarak üçgenleme (farklı kaynaklara dayalı kanıt) kullanacaktır. Araştırmanın nitel bölümü öğrenci hemşirelerin görüş ve algılarını belirlemek amacıyla dört derinlemesine görüşmeden oluşmaktadır. Çalışmanın nicel bölümünde araştırmacı ortaya çıkan kısa hikâyelerle Likert tipi anket oluşturacak ve daha fazla öğrenciye uygulayacaktır.

Şekil 1. Üçgenleme Örneği*

*(Holloway ve Wheeler, 1996)

Onaylanabilirlik (confirmability)

Denetleme yolu (audit trail)

Denetleme yolu kararların, tasarımların, prosedürlerin ve analiz sürecinde başvuru sorularının yazılması ve bunların eksiksiz, özenli yansıtılmasıdır. Bu yöntem sonraki kişilerin de yapabilmesi için süreçlerin/aktivitelerin kaydedilmesini içerir. Buradaki amaç sonuçlara ulaştıran düşünce süreci ve kanıtları mümkün olduğunca göstermektir (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011). Bir çalışmada onaylanabilirlik için aşağıdaki kriterler olmalıdır;

- Ham veriler olmalıdır; örneğin ses kayıt cihazı verileri, saha notları, günlükler gibi
- Analiz edilmiş veri; örneğin, çalışmanın bulguları

- Bulguların oluşumu; örneğin, önemli cümleler, temalar, kodlar ve kategoriler
- Çalışma süreci; örneğin, kullanılan yöntem ve prosedürler
- Çalışmanın hedefleri, amacı ve beklentileri
- Kullanılan ölçümlerin nasıl geliştirildiği; örneğin, açık uçlu sorular, pilot görüşmeler ve gözlemler (Holloway ve Wheeler, 1996).

Çalışmanın onaylanabilirliğini göstermek için alıntılar, hikayeler oldukça önemlidir. Bunun için bulgular araştırmacının önyargıları ya da görüşleri yerine katılımcıların kendi ifadelerini içermelidir (Lincoln ve Guba, 1985).

Aktarılabirlik (transferability)

Nicel araştırmanın temel amaçlarından biri olan ve araştırmanın değerini yargılamada kullanılan “genelleme” kavramının nitel araştırmalardaki karşılığı olarak kullanılan aktarılabirlik; uygunluk (fittingness) olarak da adlandırılmaktadır. Buna göre bir çalışmanın sonuçları benzer katılımcı ve ortamlardaki durumlara aktarılabilmelidir (Houser, 2015; Streubert ve Carpenter, 2011). Aktarılabirlik sonuçların nasıl genellenebileceği ve bütün gruba nasıl iletilebileceğini içerir. Nicel çalışmalarda genelleme (dış geçerlik) istatistiksel sonuçlarla ve verilerin evreni temsil eden bir örneklemden toplandığının (randomize, tabakalı vb. yöntemlerle) gösterilmesiyle sağlanır (Guba ve Lincoln, 1982). Nitel çalışmaların genelleme amacı yoktur. Bütün deneyimler bireyin durumunu anlamaya odaklanır. Ancak katılımcıların yaşadıkları deneyimler ayrıntılı tanımlanmalıdır ki çalışmayı okuyanlar sonuçları kendi çalışmalarında uygulayabilsinler. Bu nedenle nitel araştırmalarda aktarılabirliği kanıtlamak için örneklem seçiminin nasıl yapıldığı, katılımcıların özellikleri ve ortam açıkça belirtilmelidir (Sharts-Hopko, 2002). Nitel araştırmalarda en sık kullanılan örnekleme yöntemleri amaçlı, rastgele, gönüllü ve evren örneklemlerdir. Amaçlı örneklemlerde araştırmacılar katılımcıları çalışma için en uygun özelliklerine göre belirler. Örneğin, katılımcılar çalışılan konu ile ilgili önceki deneyimleri ya da bu konu hakkındaki bilgileri nedeniyle seçilebilir. Rastgele ya da kartopu örnekleme seçiminde araştırmacı bir kişiden diğer katılımcıları seçmek konusunda yardım alabilir. Gönüllü örneklemlerde katılımcılar çalışmaya ilan ya da istek sonucu gönüllü olarak alınırlar. İlanlarda araştırmacı belli özellikleri belirtebilir (örneğin, işe yeni başlamış hemşireler ya da belli bir hastalığı olan hastalar gibi). Örneklem seçimine gidilmeyip tüm evrenin örnekleme alınması örneklemin küçük olduğu durumlarda nitel çalışmalar için uygun bir yöntemdir (örneğin, bir evin aile üyelerinin hepsinin çalışmaya alınması gibi). Araştırma sürecini açık, net ve ayrıntılı bir şekilde tanımlamak araştırmacının görevidir. Böylelikle, çalışmanın teorik çerçevesinin yeterince ayrıntılı ele alınması benzer çalışma yapacak araştırmacıların tanımlanan katılımcıların özelliklerine göre çalışmanın farklı bir ortamda yapılıp yapılamayacağına karar vermesini sağlar. Çünkü bu şekilde bir grup ya da ortamdaki elde edilen sonuçlar farklı grup ya da ortamlara aktarılabir. Şekil 2’de nitel bir çalışmada amaçlı örnekleme seçimi için örnek verilmiştir.

Kronik hastalık hakkındaki deneyimleri incelemek isteyen bir hemşire multipl skleroz (MS) olan hastalarla çalışmıştır. Türkiye’de yaklaşık 30.000 MS hastası bulunmaktadır. Çalışma için katılımcıların seçiminde önemli kriter MS hastalığının olmasıdır. Bu nedenle örnekleme yöntemi amaçlı örnekleme olacaktır.

Şekil 2. Nitel Bir Çalışma Örneğinde Amaçlı Örneklem Seçimi*

*(Holloway ve Wheeler, 1996)

Guba ve Lincoln (1982) aktarılabirliğin kanıtlanması için aşağıdakilerin olması gerektiğini belirtmiştir:

- Teorik/amaçlı örnekleme: Mümkün olduğunca çok veri toplanabilmesi için örneklemin mümkün olduğunca maksimum düzeyde alınması ve teori oluşturulması için en uygun koşulların sağlanmasıdır.
- Ayrıntılı betimleme (thick description): İçerik hakkında yeterli bilginin verilmesi, ham verinin ortaya çıkan kavram ve temalara göre yeniden düzenlenmiş bir biçimde okuyucuya yorum katmadan ve verinin doğasına mümkün olduğu ölçüde sadık kalınarak aktarılmasıdır. Doğrudan alıntılar bu amaçla araştırmacılar tarafından sık kullanılır. Okuyucu ayrıntılı betimleme ile verilerin elde edildiği ortamı zihninde canlandırabilir ve kendi ortamına ilişkin olası sonuçları daha kolay çıkarabilir. Burada çalışmanın sonuçları ve hipotezleri sonraki çalışmalarda benzer bir duruma aktarılabir.

Son zamanlarda Pawson, Boaz, Grayson, Long ve Barnes (2003) nitel araştırmaların geçerlik-güvenirliği ile ilgili kriterler geliştirmiştir. Bunlar Guba ve Lincoln (1982) kadar ayrıntılı olmasa da başka bir alternatif sunmaktadır. Pawson ve arkadaşlarının (2003) modeli TAPUPAS kısaltması ile adlandırılmaktadır: saydamlık (transparency), doğruluk (accuracy), amaçlılık (purposivity), yarar (utility), ulaşılabilirlik (accessibility) ve özgünlük (specificity)tür. Çalışma bütün kriterlerin tam bir tanımlanması ile sağlanır.

Nitel araştırmalarda araştırmacılar küçük örneklemlerle katılımcıların günlük, gerçek deneyimlerini görüşme ya da gözlemlerle saptamaya çalışırlar. Odak grup görüşmeleri, gözlemler, yapılandırılmış ya da yapılandırılmamış bireysel görüşmeler, doküman incelemesi gibi çeşitli nitel araştırma yöntemleri bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda araştırmacılar sadece kullandıkları yöntemi tanımlamakta, aynı zamanda bu yöntemin çalışmanın veri toplama ve analiz aşamalarını nasıl etkilediğini de tanımlamaktadır. Bu tanımlamayı yapmadan nitel araştırmaların sonuçlarından faydalanmak isteyen araştırmacılar için çalışmanın geçerlik ve güvenirliğini saptamaları zor olmaktadır (Houser, 2015). Analizin ayrıntılı olarak nasıl yapıldığının açıklanması ve bulgularla orijinal veri arasındaki ilişkinin tanımlanması diğer araştırmacılara çalışmanın inandırıcılığını değerlendirmesini sağlar (Elo ve ark., 2014). Çalışmanın geçerli ve güvenilir olduğu nitel çalışmaların her aşamasında ortaya konmalıdır. Bunun için de kısaca önyargılar tanımlanmalı, deşifrelerin doğruluğu kontrol edilmeli ve veri toplama ve analiz aşamalarında bireylerin kendi görüşleri tekrar onaylatılmalıdır.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesi

Nitel araştırmalarda güç analizi ve etki büyüklüğü hesaplamaları örneklem sayısını belirlemek için önemli olmasına karşın odak grup, derinlemesine görüşme gibi nitel araştırmalarda bu konu tartışmalıdır. Çünkü kültürel, sosyal ya da kişisel ifadeleri tanımlayan standart ölçek ya da test henüz bulunmadığı gibi istatistiksel güç analizini yapmak için ifadelerin dağılımını belirleyen olasılık modelleri de mevcut değildir (Luborsky ve Rubinstein, 1995). Bazı araştırmacılar nitel çalışmalar için bunun hesaplanamayacağını, nitel araştırmaların amacının sonuçlarını tüm evrene genellemek olmadığını, bir ya da iki vakanın (ör. bireyler, gruplar) yeterli olduğunu vurgulamışlardır (Collins, Onwuegbuzie ve Jiao, 2006; Onwuegbuzie ve Leech, 2007). Bazı araştırmacılar ise nitel çalışmaların gücünün farklı yöntemlerle değerlendirilebileceğini belirtmiştir. Nitel güç analizi yeterli örneklemle konunun etkili bir şekilde ortaya konmasıyla gösterilir. Nitel çalışmalar konuyla ilişkili amaç ve hedefleri ne kadar iyi karşıladığına göre ve örneklemdaki ünitelerin uygunluğuyla değerlendirilmelidir (Luborsky ve Rubinstein, 1995). Bahsedilen üniteler kişiler, kelimeler, gözlemler, olaylar, aktiviteler, sosyal süreç ya da çalışmadaki herhangi bir konu olabilir. Araştırmacılar uygun örneklem büyüklüğünü belirlemeden önce veri doygunluğunun olduğu benzer çalışmalara bakmalıdır. Araştırmacı daha sonra bu çalışmalarda kullanılan örneklem büyüklüklerini değerlendirebilir. Araştırmacı gözlem ya da görüşme yapıyorsa yapılan çalışmalardaki gözlem/görüşme sayısı ve görüşme süresi örnek alınabilir (Onwuegbuzie ve Leech, 2007).

Bununla birlikte araştırmacılar nitel meta-analizler (qualitative metasynteses) ve nitel meta-özetler (qualitative metasummaries) sayesinde çalışmanın gücünün ve örneklem büyüklüğünün saptanabileceğini belirtmişlerdir (Onwuegbuzie ve Leech, 2007). Collins ve arkadaşları (2006) ve Onwuegbuzie ve Leech (2007) çalışmalarında farklı araştırmacıların önerdikleri örneklem büyüklüklerini derlemiştir. Bu araştırmalarda önerilen nitel araştırmalar için gerekli minimum örneklem büyüklükleri; odak grup çalışmaları için en az 6, en fazla 12 olmalıdır. Odak grup görüşmesinde katılımcı sayısı 12'den fazla olduğunda her katılımcı kendi görüş ve gözlemlerini paylaşamayabilir ve araştırmacının görüşmeyi yönlendirmesi zor olabilir. Katılımcı sayısı 6'dan az olduğunda ise tartışmayı sürdürmek zor olabilir. Odak grup görüşmelerindeki örneklem sayısı her katılımcının görüşlerini paylaşabileceği kadar az olmalı, ancak farklı görüşlerin elde edilebileceği kadar büyük olmalıdır. Doygunluğa ulaşmak için 3-5 odak grup yeterli olmaktadır (Holloway ve Wheeler, 1996; Onwuegbuzie ve Leech, 2007). Nastasi (2015), nitel çalışmalarda örneklem büyüklüğünün kullanılan yöntemle seçilmesi gerektiğini belirtmiştir (Tablo 3).

Tablo 3: Veri Toplama Yöntemine Göre Örneklem Büyüklükleri

Veri toplama yöntemi	Örneklem
Anahtar bilgi görüşmesi	Yaklaşık beş kişiyle görüşme
Derinlemesine görüşmeler	Yaklaşık 30 kişiyle görüşme
Odak grup görüşmeleri	Her grupta ortalama 5-10 kişi olacak şekilde gruplar oluşturulur. Ayrıca odak grupların sayısı araştırma sorusunu en iyi temsil edecek şekilde belirlenir.

Sonuç

Nitel çalışmalarda geçerlik ve güvenilirlik konuları çok fazla üzerinde durulan konular olmamakla birlikte verilerin güvenilirliği için son derece önemlidir. Nitel çalışma yapan araştırmacıların örneklemelerinin kabul edilebilir büyüklükte olduğunu ve inandırıcılığını kanıtlamaları araştırmanın kalitesini de artıracaktır. Bu derlemenin araştırmacıların karar verme süreçlerini ve diğer araştırmacıların nitel çalışmayı değerlendirmelerini kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Collins, K. M. T., Onwuegbuzie, A. J., & Jiao, Q. G. (2006). Prevalence of mixed-methods sampling designs in social science research. *Evaluation & Research in Education*, 19 (2), 83-101.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. California: Sage Publications.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. New York: McGraw-Hill, Aktaran Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve*
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., & Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: a focus on trustworthiness, *SAGE Open*, 1-10.
- Erlanson, D. A., Harris, E. L., Skipper, B. L. & Allen, S. T. (1993). *Doing naturalistic inquiry: a guide to methods*. Sage: Beverly Hills, CA. Aktaran Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communication and Technology Journal*, 30 (4), 233-252.
- Holloway, L., & Wheeler, S. (1996). *Qualitative research for nurses*. Oxford: Blackwell Science Ltd.
- Houser, J. (2015). *Nursing research: reading, using, and creating evidence*. (3rd ed.). Burlington: Jones ve Bartlett Learning.
- Jayasekara, R. S. (2012). Focus groups in nursing research: methodological perspectives. *Nursing Outlook*, 60, 411-416.
- Krefting, L. (1991). Rigor in qualitative research: the assessment of trustworthiness. *The American Journal of Occupational Therapy*, 45 (3), 214-222.
- Lincoln, S. Y., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Thousand Oaks, CA: Sage, InElo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K. ve Kyngäs, H. (2014). Qualitative content analysis: a focus on trustworthiness, *SAGE Open*, 1-10.
- Luborsky, M. R., & Rubinstein, R. L. (1995). Sampling in qualitative research: rationale, issues, and methods. *Journal of Aging Research*, 17 (1), 89-113.
- Mays, N., & Pope, C. (2000). Qualitative research in health care, assessing quality in qualitative research. *BMJ*, 320, 50-52.

- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (ev. Turan, S.). Ankara: Nobel Yayıncılık (zgn alışma, 2009).
- Nastasi, B. (2015). Study notes: qualitative research: sampling ve sample size considerations. Eriřim: 03.08.2015. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:qN6-7UD2NsgJ:https://my.laureate.net/Faculty/docs/Faculty%2520Documents/qualit_res__smp1_size_cons1d.doc+vecd=1vehl=envect=clnkvegl=tr
- Onwuegbuzie, A. J., & Leech, N.L. (2007). A Call for qualitative power analyses. *Quality & Quantity*, 41, 105-121.
- Pawson, R., Boaz, A., Grayson, L., Long, A. & Barnes, C. (2003). Types and quality of social care knowledge. Stage two: towards the quality assessment of social care knowledge. ESRC UK Centre for Evidence Based Policy and Practice: Working Paper 18, Eriřim: 03.08.2015. <https://www.kcl.ac.uk/sspp/departments/politica1economy/research/cep/pubs/papers/assets/wp18.pdf>
- Sharts-Hopko, N. C. (2002). Assessing rigor in qualitative research. *Journal of the Association of Nurses In Aids Care*, 13 (4), 84-86.
- Streubert, H. J., & Carpenter, D. R. (2011). *Qualitative research in nursing*. (5th ed.). Philadelphia: Lippincott Williams ve Wilkins.
- Thurmond, V. A. (2001). The point of triangulation. *Journal of Nursing Scholarship*, 33 (3), 253-258.
- uygulama için bir rehber* (ev. Turan, S.). Ankara: Nobel Yayıncılık (zgn alışma, 2009).
- Whittemore, R., Chase, S. K., & Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research. *Qualitative Health Research*, 11 (4), 522-537.
- Yıldırım, A. & şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara:SekinYayıncılık.